

Att mäta eller inte mäta diakoni?

Hur ska vi kunna veta om diakonins gemenskapande verksamheter är något annat än ytligt tidsfördriv? Om den skapar värden som enskilda och vårt samhälle så innerligt väl behöver, måste vi då inte mäta vad diakonin åstadkommer? Det är några av de frågeställningar Anders Hagman ställer i sin artikel.

Iett samhälle med utbredd ensamhet och psykisk ohälsa, tilltagande segregation och intolerans och ökande socioekonomiska skillnaderna behövs kanske diakonins gemenskapande verksamheter mer än någonsin. Sammanhang där människor, i bästa fall, bemöts med respekt och själva kan mötas i kravlös gemenskap över gränser för att bygga relationer och uppleva meningsfullhet och sammanhang.

Under vårvintern 2018 genomfördes en rundresa till församlingarna i Västerås stift där diakoner och kyrkoherdar själva fick beskriva och klassificera de diakonala verksamheterna i församlingen (se artikeln "Orienteringspunkter för gemenskapande diakoni" i *Svensk Kyrkotidning* nr 9, september 2019). Där såg vi att de diakonala verksamheterna sällan följer någon plan. De rullar på utan några särskilt formulerade mål och utan att utvärderas. Samtidigt som värdet av de gemenskapande verksamheterna betonades, uttrycktes behov av att bedriva fler verksamheter riktade mot utsatta grupper och individer. Det råder alltså knapphet om de diakonala resurserna. Är det då inte rimligt att de gemenskapande aktiviteterna på något sätt mäts eller utvärderas eller åtminstone målsätts?

Det omätbaras renässans

Filosofen Jonna Bornemark har i boken *Det omätbaras renässans* (2018) formulerat något som många diakoner, präster, ungdomsledare och andra inom kyrkan känner i sina egna kroppar som syrebrist i det offentliga samtalet: Kontroll- och mätsamhällets reduktion av det mänskliga till pinnar och siffror, kolumner och diagram. De djupare, mer komplexa och svärfångade dimensionerna, de

som har med existentiella frågor och helhetssyn på människan att göra, de som gränsar till det ovetbara, tycks hela tiden hamna på undantag just eftersom de är svåra att mäta. Under pedanternas herravälde, som Bornemark efter filosofen Giordano Bruno kallar mätsamhällets byråkrater, går allt mer tid och resurser åt att samla in uppgifter, mäta, rapportera och åtgärda detaljer. Samtidigt läggs allt mindre tid på det professionella mötet och på att reflektera över helheten.

Det är lätt att bli Bornemark-kramare. Vem är inte trött på alla dessa kundenkäter? För att inte tala om opinionsmätningar, ohälsotal, arbetslöshetssiffror, PISA-rapporter och tusen andra uppgifter som tycks stärka Lars Winnerbäcks tes i låten *Monsterteorin*; att något skugglikt väsen försöker hålla koll på oss. Vem är inte trött på kyrkostatistik som aldrig kommer att svara på några *varför* eller *hur* utan enbart anger lutningsgraden i racet mot undergången. Vem har inte ställt sig frågande inför tidrapporteringsystem som vill spalta upp medarbetares tid mellan diakoni, mission, undervisning och gudstjänst. Ett lika ängsligt och pedantsneglande som missriktat Alexanderhugg som klyver en knut som kanske borde få vara just en knut, där de olika perspektiven inte separeras från varandra, utan hålls ihop.

Vad står på spel?

När det handlar om att mäta eller inte mäta diakonins insatser utifrån ett samhällsperspektiv, alltså sådant som handlar om effekter eller värden en verksamhet ger, är det en hel del som står på spel.

a) Förtrolighet eller kontroll.

Kyrkan är ingen myndighet. Diakoni är inte myndighetsutövning. Det diakonala förhållningssättet lyder ömsesidighet. Det som sägs i det enskilda samtalet lämnar inte rummet. De värden som skapas bland en grupp arbetslösa som växer i egenmakt och tillit i en diakonal verksamhet ägs och förvaltas av individerna i gruppen. Så fort någon extern part höjd över en, i bästa fall ömsesidig om än bräcklig relation, börjar mäta vad som händer i mötet riskerar det förtroliga att gå förlorat. Vi människor har en spårhunds känslighet för makt. Det gäller särskilt den som är van vid att utsättas för andras maktbruk. Om en yttre, kontrollerande makt antrar rummet, är risken överhängande att den som upplever sig studerad går in i en roll av anpasslighet eller opposition eller något annat som upphäver eller åtminstone försvårar den ömsesidighet som är ett av diakonins kännetecken och arbetsverktyg.

b) Helhetssyn eller fragmentering.

I det mätande samhället framträder detaljerna med allt större skärpa medan helheten riskerar att gå förlorad. Strömmen av kostlarm och kostråd är ett exempel. En av de storheter som utsätts för den risken är förstuds människan. Men också diakonins uppgift. En term för detta är tydlighetsparadoxen. Genom att sätta en siffra på någonting skapas ett intryck av

exakthet. Men genom att fokusera på vissa saker kommer samtidigt andra att skymmas eller marginaliseras. Den församlingsanknutna diakonin är sällan någon arena för specialister. Specialiteten är snarare att förhålla sig öppen till människans mångtydighet och agera på hennes individuella behov utifrån en inklämmande medmänsklighet som inte hemfaller åt de förenklade klassificeringar, diagnoser och åtgärds paket som ett pedantiskt mätande tycks vara designat att leda till.

c) **Särart eller anpassning.** Ett tredje perspektiv rör två favoritbegrepp inom civilsamhällesforskningen. Särart och mervärde. Den bakomliggande tanken är att civilsamhällets organisationer har något unikt att bidra med i samhällsbygget. Eller mer exakt: Att en rik flora av organisationer med varierande bakgrund, syfte och medlemsammansättning utgör en rik källa till bland annat innovation, demokratiskt inflytande och mångfald i samhället. Men de ökande kraven på olika policies och standarder för än det ena, än det andra, där krav på effektmätning och målstyrning ingår, uppstår en likriktning eller anpassning av organisationerna så att särartens egenheter blåstras bort i hanteringen. Ett visst motstånd mot att anpassa sig kunde därför ligga i både organisationernas och samhällets intresse.

Så visst finns det motiv för att vara skeptisk. Även om det mesta av diakonala verksamheter i ärlighetens namn är befriade från den sortens pedanteri Bornemark och andra slår ned på så faller mätsamhällets skuggor också över kyrkan i stort. När pedanteriet styr står kyrkan offside eftersom det är så förtyvlat svårt att bevisa värdet av öppna kyrkorum, kravlösa gemenskaper, enskilda

samtal, verksamhet för arbetslösa och språkcaféer. För att inte tala om andakter och själavård. Det är förståeligt om diakonin möter kritiken mot mätsamhället med en lättadens suck. Systemvärld mot livsvärld. Pedanter mot helhetstänkare. Vi koncentrerar oss på det mänskliga mötet, lutar på professionen och magkänslan och kör på. Nog känns det bra skönt? En sak mindre att tänka på.

Varningslampa!

Och just där borde kanske ändå en liten varningslampa tändas. Var mätandet kanske bara något vi ville slippa för egen del?

Diakonins plats i församlingen är given och omhuldad, sällan ifrågasatt, men ofta ganska dåligt känd. Under församlingsbesöken i Väster-

vilket pussel som ska läggas. Intellectus kräver gemensam reflektion kring helheten – såväl det som kan mätas som det som inte så lätt låter sig mätas. En reflektion som, när det gäller diakonin, förmodligen bör utgå från de sociala behoven i lokalsamhället, men också bör rymma ett gott mått teologi och strategi, organisation och mål. Då skapas det Stig Linde efter Günter Ortman kallar "... ett 'Institutionellt' återkommande och sanktionerat utrymme" för eftertanke inom organisationen. Utan detta utrymme – där intellectus arbetar - riskerar diakonin gå på rutin eller överlämnas till den enskilda diakonens preferenser, istället för att vara förankrad i församlingen som helhet. Det behöver inte bli dåligt. Men också det goda blir svårt att

”Friheten är många gånger så stor att den riskerar att slå över i frikoppling”

ås stift visade det sig att diakoner har stort mandat och stor frihet att utöva diakoni och styra verksamheterna. Friheten är många gånger så stor att den riskerar att slå över i frikoppling. Det saknas i allmänhet styrdokument. Det saknas oftast konkreta mål. Och i nästan ingen av de besökta församling förekommer regelbundna överläggningar mellan diakonins företrädare och kyrkoherden eller kyrkorådet. Det tycks förgivettaget att diakoni alltid är bra, vad den än uträttar, hur den än är organiserad och vad den än prioriterar.

I det läget är en lightvariant av Bornemarks kritik av mätsamhället kanske inte det diakonin är mest beaktat av. För vad Bornemark efterlyser är inte så mycket en total befrielse från mätandet, som att mätandet måste vara underställt en övergripande reflektion kring helheten. Hon skiljer på det Bruno kallar ratio och intellectus. Om ratio är den del av förnuftet som definierar och mäter pusselbitar, så är intellectus den del av förnuftet som bäst kan avgöra

känna och kommunicera. Utan den gemensamma reflektionen riskerar diakonin att gå vilse. Med eller utan mätande.

Vilka argument finns det då för att faktiskt mäta? Frågan har diskuterats åtskilligt i SKT (t.ex. Maria Möller nr 3 2019) och jag tänker inte ge mig på något försök till beskrivning av hela fältet. Jag vill koncentrera mig på två infallsvinklar som är relevanta för den gemenskapande diakonins verksamheter. Den första handlar om makt och rör i huvudsak den egna organisationen. Den andra anknyter till hur diakonin relaterar – eller inte relaterar - till välfärdens utveckling.

Att fråga efter andra röster

Att mäta resultat är att släppa in andra röster. Att släppa in andra röster är att överlämna makt. När vi frågar deltagare, brukare, konfidenter, medlemmar eller vad vi nu kallar olika representanter för diakonins målgrupper vad de behöver, vad de har fått, vad de tycker och vad de skulle vilja ge är det ett instrument för att bryta »

vad som riskerar att utgöra en ensidig maktutövning från dem som formulerar, beslutar och utövar diakoni.

Man kan hävda att detta sker spontant i det enskilda mötet, men den sortens underlag blir lätt anekdotisk och riskerar dessutom att falla i den anpassningsfälla som nämns ovan. Vi kan tillåta oss att ifrågasätta mycket när det gäller mätandets motiv, metoder och fokus, men det går inte att komma ifrån att mätandet ger oss kunskap. Kunskap om diakonala insatser från brukarna ger inte enbart, eller kanske ens främst, kunskap om dem diakonin vill stötta. Det ger kunskap om oss. Kunskap om vad vi gör bra och vad vi gör mindre bra. När vi utsätter oss själva för andra röster kommer vi att ställas inför utmaningar om andra sätt att arbeta, att relatera till varandra, att organisera diakonin.

Skönt att slippa mäta

Det är skönt att slippa mäta. Det är också mänskligt att vilja slippa kritik. Men en diakoni som vill ta utsatthetens utmaningar på allvar kan inte själv leva i en bubbla av trygghet. Att fråga efter andra röster är att i någon liten mån utsätta diakonins utövare, beskyddare och beslutsfattare för en blick som tvingar diakonin att ständigt försöka bli bättre, relevanta och mer lyhörd. Alla former av förbättringsiver, vare sig det kallas utveckling, omorganisering, social innovation eller något annat, möts i regel av skepsis eftersom varje förändring innebär en störning av den dagliga ordningen. Men det blir teologiskt svårmotiverat att hävda att diakoni i grunden skulle bestå av att upprätthålla daglig ordning. Det är den dagliga och bitvis skandalösa ordningen i världen diakonin behöver utmana. Och man behöver inte vara konspiratoriskt lagd för att se att kyrkan i vissa stycken är en del av den ordning som behöver utmanas.

Förhandlingar om samhällskontraktet pågår

Så till diakonin i relation till samhällsutvecklingen. Sverige är stadd

i snabb förändring och det gäller inte minst välfärdsområdet. När vi går från välfärdsstat till välfärdssamhälle omförhandlas de roller olika samhällssektorer vant sig vid under folkhemmets glansperiod. Kyrkan har länge brottats med frågor av den arten, i såväl teori som praxis. Ofta i termer av rätt eller fel. Det som sällan lyfts fram är att det handlar om just en *förhandling*. Om möjligheterna att påverka hur det nya kontraktet utformas, snarare än att ta ställning till något som är klappat och klart.

”Omförhandlingen pågår på många arenor samtidigt”

Omförhandlingen pågår på många arenor samtidigt. En stor och mångfacetterad fråga rör ramarna för att utföra och finansiera välfärdsinsatser i framtiden. Välfärdsmarknaden har kritiserats för att vara anpassad främst till aktörer som är optimerade för att agera just på en marknad, det vill säga företagen. Så är det fortfarande, men det har ändå skett förskjutningar som tyder på att civilsamhällets röst har stärkts. Överenskommelsen och dess efterföljare NOD, Ideellt Offentligt Partnerskap (IOP), Reserverade kontrakt och en förändrad upphandlingslagstiftning är exempel på detta. Svenska kyrkans överenskommelse med Arbetsförmedlingen på nationell nivå ett annat.

Arenan är just nu vidöppen för kreativitet, initiativ och strid om utrymmet. Effektmätning och kvalitetssäkring är viktiga inslag i den framtidskarta som håller på att ritas. Men ännu finns ingen standard för hur effektmätning av sociala insatser ska se ut. Alla som deltar i arbetet har en möjlighet att påverka en framtida standard. När den väl är satt kommer den sannolikt att ligga till grund för hur finansieringen av

välfärdsinsatser ska se ut. Det talas alltmer om förebyggande insatser för att lösa välfärdssystemens stigande kostnader. En del av församlingarnas gemenskapande verksamheter skulle förmodligen kunna bli en del av sådana lösningar. Men det är svårt att se det ske om det inte är möjligt att visa på resultat.

Och då är vi tillbaka i begrepps-paret särart eller anpassning. Om anpassningsspöket är en stat som ensidigt vill påtvinga civilsamhället en förpappad mätningssapparat skulle anpassning innebära en kooperering till statens agenda. Att vägra skulle innebära att värna sin särart. Men om vi vänder på kuttingen och hävdar att anpassningen handlar om att kompromissa sig fram tillsammans med andra aktörer på en gemensam arena, för att pröva vad som är möjligt och värdefullt att mäta, så innebär avståndstagandet att agera som en sekt. Att vägra är att avskryva sig från det gemensamma sfär för att odla sin egenart i ett reservat.

Att ställa sig helt utanför är att säga: vår särart är så stor att den inte låter sig kommuniceras på det gemensamma språk som håller på att utvecklas inom välfärdssektorn. Diakonin har något värdefullt, men det går inte att erbjuda med de medel som samhället håller på att utveckla. Diakonin väljer att stå fri och ensam, unik och marginaliserad. Det skulle kunna tolkas som att 1862 år kommunallag har blivit teologi. Beslutet att skilja den borgerliga och kyrkliga kommunen åt var teologiskt klokt. Vi skriver nu högtidligt under på Alva Myrdals tack och adjö till kyrkans välfärdsinsatser (1971).

Antingen-eller-tänkandet sitter djupt i vår kultur och skapar genast anhängare utan vidare argumentation. Det tycks ligga i vår kultur att uppleva sig frisk och stark genom att entydigt ta ställning för eller emot. Joel Halldorf har tagit upp hur sådant binärt tänkande skapar en ecklesiologisk skyttegrav mellan liberalteologi och postliberal kommunitarisk teologi, där de förra menar att kyrkan ska påverka världen utan »

att odla sitt eget, och de senare att kyrkan ska odla sitt eget och enbart därigenom påverka världen.¹ Men Joel Halldorf pekar ut möjligheten att samtidigt leva ut ett alternativ i det lilla, och slita skosulorna för att förändra i det stora.

I debatten om mätandets för eller mot handlar den frågan om att söka sig fram till ett förhållningssätt som ger värdefull kunskap utan att leda till förpappring. Det handlar om att förstå vad som ska mätas och vad som kanske inte ska mätas. Så att intellectus styr ratio. I grunden hand-

lar det för kyrkans del om att ge ett bidrag till att förstå människan och omvandla samhället. Det innebär att undersöka och argumentera för de mjuka värden kyrkan vill värna i en gemensam förståelse av välfärd. I en avslutande artikel vill jag försöka ge exempel på hur diakonin kan börja pröva sig fram på den vägen.

*Denna text följer upp artikeln "Orienteringspunkter för gemenskapande diakoni" i *Svensk Kyrkotidning*, nr: 9 2019.

Noter:

1) Joel Halldorf, Sök Babels fred, *Om kyrkans identitet och politiska engagemang*, Föreläsning vid mottagande av Per Beskows pris, Artos 2014

ANDERS HAGMAN

Stiftskonsulent för välfärdsfrågor och EU-frågor i Västerås stift.

ANNONSERA I SVENSK KYRKOTIDNING

Kvartssida 3.000 kr

Halvsida 5.000 kr

Helsida 8.000 kr

SVENSK
KYRKO
TIDNING

Annonsera i Svensk Kyrkotidning för att nå en bred läsekrets i hela Svenska kyrkan och bland den teologiskt intresserade allmänheten.

Vi använder ett modulsystem med tre storleksnivåer. Därför är det enkelt att direkt överblicka kostnaden.

Kontakta oss på annons@svenskkyrkotidning.se så berättar vi mer!

Följ Svensk Kyrkotidning på Facebook

Gå till facebook.com/svenskkyrkotidning och klicka "gilla" för att få kontinuerlig information och uppdateringar om Svenska kyrkans viktigaste kritiska röst.